

AȘEZAREA DIN SECOLELE IX-XI DE LA GIURGIULEȘTI ȘI UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND SITURILE MEDIEVALE TIMPURIU DIN ZONA LACURILOR DUNĂRENE

Gheorghe POSTICĂ, Ion HÂNCU, Ion TENTIUC

Cercetarea complexelor și materialelor medievale timpurii din spațiul Carpato-Nistriean în general și a celor dintre Prut și Nistru în particular, demarată în anii 50 ai secolului XX, a permis către finele veacului să se contureze o imagine relativ clară despre situația etno-demografică, etno-culturală și etno-politică din regiune. În această ordine de idei, o anumită importanță are determinarea situației create în sudul acestei zone în perioada evului mediu timpuriu. Investigarea aspectelor de civilizație de aici, datând de la sfârșitul primului mileniu al erei noastre și începutul celui următor, face reală cunoașterea stadiului de dezvoltare a societății românești, persistența elementelor alogene și relațiile cu teritoriile și popoarele limitrofe. Totodată se cere de menționat că anumite aspecte ale acestor probleme, din lipsa unor cercetări sistematice, rămân încă impregnate cu multiple faciesuri care mai necesită a fi precizate.

Materialele arheologice descoperite în cadrul așezărilor și necropolelor medievale, de cele mai multe ori, sunt unicele surse care pot furniza date importante despre viața comunităților umane, despre apartenența lor culturală. Menționăm însă că materialele arheologice pot fi utilizate în calitate de identificator etnic doar cu condiția unei analize detaliate și în strânsă coroborare cu izvoarele scrise, materialele lingvistice, toponimice, etc.

În anul 1997 expediția arheologică a Centrului de Cercetări Arheologice din Republica Moldova a efectuat investigații de teren în zona unde este planificată construirea terminalului petrolifer de la Giurgiuiești.

Unul dintre obiectivele cercetate era situat pe locul numit de localnici "Râpa Babei Chița" (Fig. 1). Suprafața totală cercetată în campania de vară-toamnă 1997 a constituit circa 2647 m. p. Au fost depistate și cercetate materiale și obiective arheologice aparținând epocii bronzului, perioadei getice, antice și medievale.

Situl arheologic este situat în partea de S-S-E a satului Giurgiuiești, pe un platou care este o prelungire a dealului Giurgiuieștilor și este flancat dinspre V-N-V de râpă numită de localnici "Râpa Chiței", dinspre E-S-E de o altă râpă – "Râpa Stânei", iar dinspre S-V de faleza înaltă formată la confluența r. Prut cu fluviul Dunărea. În partea de N-E platoul este o continuare a întinșelor stepe ale Bujecului. Suprafața sitului a fost arată cu plugul de adâncime și plantată cu pomi de agud, care la momentul demarării investigațiilor fuseseră tăiați. Prelucrarea solului cu plugul de mare adâncime a dus la distrugerea în cea mai mare parte a stratului cultural, afectând și majoritatea obiectivelor arheologice.

Șantierul a fost trasat la distanța de circa 100 m de oglinda apei Dunării. La distanța de circa 50 de m de sit, în lungul Dunării, trece calea ferată Reni - Galați. În rezultatul investigațiilor au fost dezvelite resturile unei așezări medievale

timpurii, care, se pare, era restrânsă ca întindere. Totodată ținem să menționăm că partea de sud a platoului, acolo unde se concentrau cele mai multe din vestigiile medievale, a fost în mare parte distrusă de lucrările întreprinse în timpul construirii terasamentului căii ferate. Credem că în felul acesta a fost distrusă și cea mai mare parte a așezării, păstrându-se doar periferia de nord a acesteia.

Observațiile stratigrafice au permis de a constata că partea superioară a stratului cultural, formată din cernoziom de culoare neagră-cenușie, a fost arată până la adâncimea de 25-30 cm. Sub acest strat urmează un strat aproximativ de aceeași culoare, dar cu nuanțe gălbui, care conținea materiale din perioada evului mediu timpuriu, datate în secolul al IX-lea - începutul secolului al XI-lea. Stratul medieval timpuriu, foarte subțire, a fost interceptat doar în partea de sud a sitului, pe o porțiune limitată de spațiu. Grosimea lui variază în diferite părți a sitului, însă nu întrece 10 cm, concentrându-se în special în zonele unde au fost descoperite complexe de locuire și cele gospodărești. După acesta urmează un strat abia perceptibil (3-4 cm) cu materiale de tip Sântana de Mureș-Černjahov, reprezentat doar de fragmente ceramice. În zona săpăturilor au mai fost descoperite și puține resturi ceramice din epoca bronzului, fără a putea fi observat stratul de cultură corespunzător.

Stratul I a fost dezvelit până la adâncimea de 25-30 cm, fiind scos de pe întreaga suprafață a șantierului. Prezenta sol vegetal de culoare neagră - cenușie, arat până la adâncimea de 0,30 m. și conținea fragmente ceramice medievale, oase de animale și cărbuni arși.

În procesul investigațiilor în stratul I a fost descoperit un obiect individual reprezentat de un brăzdar de plug (Fig. 4,8). Acesta a fost descoperit la adâncimea de 15 cm de la nivelul actual al solului. Partea anterioară, care constituie lama brăzdarului, în plan are forma ovoidală cu tăișul ascuțit în unghi. Partea posterioară este prevăzută cu două aripioare îndoite spre interior, cu ajutorul cărora brăzdarul se fixa pe talpa de lemn a plugului. Partea dedesubt a brăzdarului este netedă, ușor rotunjită (discoidală). Partea anterioară a fost ruptă în vechime. Lungimea brăzdarului este de 12,5 cm, lățimea de 9,4 cm, grosimea maximă de 1,8 cm.

Reieșind din faptul că un alt strat cultural medieval pe platoul unde au fost efectuate cercetările, la "Râpa Chiței", nu a fost descoperit, în afară de cel datat de noi cu secolul al IX-lea - începutul secolului al XI-lea, credem că brăzdarul descoperit ar putea fi inclus în această perioadă de timp. Spre aceasta înclină și analogiile găsite. Menționăm brăzdarele de plug de la Adjud-Vrancea (Coman, 1969, p. 310), unde este datat cu sec. IX-XI, de la Ivești-Vaslui (Ibidem, p. 316), Corlăteni-Vaslui (Ibidem, fig. 16/14; Teodor, 1973, p. 224) și Capidava (Florescu, Gr., Florescu, R., Diaconu, 1958, p. 141, fig. 117/1) datate în aceeași vreme; Pogonești, Mânăstirea, Grumezoaia-Vaslui (Coman, 1980, p. 372, fig. 162/1-3) și Dragosloveni-Vrancea (Comșa, Constantinescu, 1969, p. 425-436, fig. 2/4-10), datate în secolul al X-lea.

Din resturile așezării medievale timpurii au fost descoperite câteva complexe de locuire, gospodărești și funerare.

Complexe de locuire

Locuința 1. (Fig. 2,1). A fost descoperită în partea de sud a șantierului, la adâncimea de 0,3 - 0,35 m. de la nivelul actual de călcare. Avea forma cvasi-rectangulară, cu colțurile rotunjite. La nivelul descoperirii dimensiunile locuinței erau de 285 X 280 cm. Peretele de N-V era vertical, ceilalți, la adâncimea de 25 cm. de la nivelul descoperirii, formau o treaptă, lată de 18 - 25 cm. În acest fel dimensiunile locuinței, în interior, la nivelul podelei, se reduceau până la 210 X 260 cm. Podeaua era plată, adâncindu-se neînsemnat către mijlocul locuinței. Pe podea, în colțul de N-V a fost descoperită o îngrămădire de pietre cu urme de ardere pe ele. După demantelarea aglomerației, care părea a prezenta resturile unui captor de foc, nu a fost descoperit locul vetrei.

În partea de E-N-E locuința forma un gang, în interiorul cărui a fost descoperită o groapă. În plan groapa avea formă circulară neregulată, cu dimensiunile de 108 X 105 cm. La adâncimea de 45 cm de la nivelul de descoperire, groapa forma o treaptă, lată de 30 - 35 cm. Pe suprafața treptei au fost descoperite resturile unei vetre de foc, care a fost distrusă de o incursiune tardivă. Resturile vetrei prezentau o aglomerație de cărbuni arși și cenușă. Solul în acest loc era ars la circa 2-3 cm.

În interiorul locuinței au fost descoperite resturi ceramice lucrate la roată și câteva piese individuale.

1. **Perforator din os** (Fig. 4,5). A fost descoperit pe podeaua locuinței, în imediata apropiere a aglomerației de pietre. Este confecționat dintr-un os tubular. Partea anterioară este așchiată și lucrată până la lustruire. Lungimea piesei este de 10,5 cm.

2. **Fragment de cute din piatră abrazivă** (Fig. 4,2). A fost descoperită în umplutura gropii locuinței. Lungimea cutei este de 6,6 cm, lățimea - de 3,8 cm și grosimea de 1,2 cm. În secțiune are forma ovoidală. Pe una din suprafețe are incizat un ornament, care pare a reprezenta un "falos" în jurul cărui au fost aplicate linii dispuse radial în două rânduri. Primul rând este constituit din linii scurte de circa 0,2-0,3 mm, al doilea - din segmente cu lungimea de până la 0,6 cm.

3. **Fragment de buză de vas din sticlă** (Fig. 4,6). A fost descoperit pe podeaua locuinței. Reprezintă un fragment buză de la un vas din sticlă. Suprafața este puternic patinată. Sticla incoloră, mată. Peretele vasului este gros de 1,5 mm. În partea de sus, buza este puțin îngroșată și la exterior este rotunjită. Grosimea buzei este de 0,3 mm. Dimensiunile fragmentului sunt de: înălțimea - 2,4 cm, lățimea - 3,4 cm.

4. **Fragment de perete de vas din sticlă** (Fig. 4,7). A fost descoperit pe podeaua locuinței. Reprezintă un fragment de perete de la un vas din sticlă. Este confecționat din sticlă de culoare verzuie. Suprafața este acoperită cu patină. Grosimea peretelui este de 0,2 cm. Lungimea fragmentului este de 5,5 cm, lățimea - 2 cm.

Judecând după culoarea și grosimea pereților fragmentelor de sticlă, în interiorul locuinței 1 au fost descoperite fragmente de la două vase diferite din sticlă.

În interiorul locuinței a fost găsite 261 fragmente ceramice. În totalitatea ei ceramica este lucrată la roata cu turații medii. Din punct de vedere al tehnicii de lucru și al compoziției pastei ea poate fi divizată în două categorii distincte: A. ceramică de uz comun; B. ceramică fină.

A. Ceramica de uz comun. Din prima categorie fac parte 259 de fragmente de buze, pereți și funduri de la oale-borcan de tip Dridu. Ceramica este confecționată dintr-o pastă de lut relativ bine frământată, care conține ca degresant nisip în amestec cu microprundișuri sau cuarțite de culoare albă, și, de cele mai multe ori, un procent destul de ridicat de cioburi pisate. Vasele au fost arse oxidant, fapt ce a dat suprafețelor o culoare roșie-portocalie sau brun-roșcată, de multe ori cu pete negre sau brun-cenușii. În spărtură, din cauza arderii incomplete, fragmentele au miezul cenușiu sau brun-întunecat. Pereții vaselor sunt mult mai subțiri în comparație cu cele ale fundurilor, grosimea lor variind în funcție de mărimea oalelor-borcan. Astfel, pentru vasele mici grosimea pereților este de circa 0,5 mm, iar pentru vasele de dimensiuni mari - de până la 1,0 - 1,1 cm. Grosimea fundurilor ajunge până la 1,1 - 1,8 cm. Suprafața pereților este relativ bine netezită. Absoluta majoritate a vaselor este ornamentată cu motive incizate înainte de ardere. Cele mai frecvente variante ornamentale reprezintă linii orizontale simple, realizate în bandă, linii ondulate simple sau grupate câte cinci-șase, alternând pe pereții vasului în combinație cu cele orizontale, dispuse în registre și acoperind aproape întreaga suprafață, cu excepția unei mici porțiuni din partea de jos a recipientului. Pe unele fragmente se întâlnesc linii ondulate suprapuse peste liniile orizontale, pe altele apar linii incizate în formă de "ghirlandă" sau "arcade", flancare de benzi de linii orizontale. Relativ rar apare ornamentul reprezentând fascicole de linii oblice sau verticale scurte trase peste liniile sau benzile de linii orizontale. Câteva fragmente au pe partea interioară a buzei ornament în formă de bandă de linii ondulate.

Buzele acestei categorii ceramice sunt îndoite în afară, sunt bine profilate și au în partea exterioară o nervură proeminentă. Pe mai multe din ele, pe partea interioară, a fost observată o denivelare, care amintește șanțuirea pentru capac.

Pe câteva fragmente de funduri au fost observate semne în relief, în formă de cerc simplu.

În general, vasele de acest tip au buza îndoită în afară, gâtul scurt, umerii proeminenți, corpul bombat și fundul mult mai îngust decât gura. Categoria de ceramică descrisă are multiple analogii la Dunărea de Jos, întâlnindu-se în așezările din zona lacurilor dunărene la Șabo, Bogatoc, Kriničnoe, Safiany etc., dar și la Dinogetia, Capidava, Păcuil lui Soare în Dobrogea; Dridu, Bucov în Muntenia; Epureni, Șendreni, Murgeni, Sărățeni, Grumezoaia din Moldova de Sud, toate datând de la sfârșitul secolului al IX-lea - prima jumătate a secolului al XI-lea.

B. Ceramica fină. Este reprezentată de 2 fragmente de pereți de la un vas de tip "saltovo". Este lucrată din pastă densă fără impurități vizibile. Este bine arsă și are culoare cenușie. Suprafața exterioară este acoperită cu angobă. Decorul este reprezentat de linii abia sesizabile obținute prin lustruire. Fragmentele provin de la

vase cu corpul globular, de felul celor cunoscute și în alte așezări din această perioadă la Safiany, Bolgrad, Kirgan, Bogatoc, Epureni, Hansca etc.

Locuința 2 (Fig. 3) a fost descoperită în sectorul de sud a așezării, la adâncimea de 45-50 cm. Avea forma rectangulară cu laturile de 310 X 340 cm. Locuința avea pereții verticali cu colțurile rotunjite, fiind orientată cu colțurile spre cele patru puncte cardinale. Groapa locuinței era adâncită la circa 50 - 55 cm. Podeaua era orizontală, bine bătătorită. În podeaua locuinței au fost descoperite trei gropi de la stâlpii de susținere ai pereților și acoperișului. Prima a fost găsită pe mijlocul peretelui de nord-vest, la distanța de 22 cm de el. Avea forma circulară cu diametrul de 18/20 cm și era adâncită la 15 cm sub nivelul podelei. A doua groapă a fost descoperită la distanța de 42 cm de prima și la 60 cm de peretele gropii locuinței. În plan era circulară cu dimensiunile de 20 X 27 cm și era adâncită până la 20 cm sub nivelul podelei locuinței. O a treia groapă de la un alt stâlp de susținere a pereților și a acoperișului a fost cercetată în colțul de sud al locuinței. Aceasta avea diametrul de 18 cm și era adâncită până la 19 cm sub nivelul podelei.

În lungul pereților au fost descoperite gropițe de la nuiielele care făceau parte din carcasa construcției. Acestea aveau formă circulară cu dimensiunile variind între 3 și 5 cm cu adâncimea de până la 10 cm.

În colțul de est al locuinței 2 au fost descoperite resturile instalației de încălzit, reprezentată de un cuptor din piatră. Acesta era situat la distanța de 15-25 cm de pereții locuinței. Gura cuptorului era orientată spre vest. Vatra era amplasată direct pe podeaua locuinței. Ea era puțin albiată la mijloc, în plan avea formă rectangulară, cu dimensiunile de 60 x 70 cm. Suprafața vetrei era acoperită cu un strat de cenușă de circa 2-3 cm. Tot aici au fost găsite mai multe pietre, puternic înroșite de foc, provenind de la bolta cuptorului prăbușită peste vatră. Cuptorul ocupa suprafața de aproximativ 130 x 130 cm.

În interiorul locuinței au fost descoperite câteva piese individuale.

1. **Perforator din os** (Fig. 4,3). A fost descoperit pe podeaua locuinței. Este confecționat din os tubular. S-a păstrat doar un fragment din piesă. Partea lucrătoare este așchiată și șlefuită de la luciu. S-a păstrat la lungimea de 5,4 cm.

2. **Cuțit din fier**. A fost descoperit în umplutura gropii locuinței în stare avansată de corozie, fapt care nu a permis recuperarea și conservarea lui. Lungimea piesei era de aproximativ 5 cm. Purta un grad avansat de uzură confirmat de curbura formată pe suprafața lamei.

3. **Silex** (Fig. 4,1). A fost descoperit în umplutura gropii, în regiunea instalației de încălzit (cuptorului). Reprezintă un silex cu urme de multiplă utilizare. Pare să fie unealta cu care se aprindea focul în vatră.

De asemenea s-au găsit mai multe resturi ceramice provenind de la oale de tip oale borcan, de dimensiuni mijlocii, lucrate roata cu turații medii, din care au fost întregite grafic două vase (Fig. 5,1-2). Un interes deosebit îl prezintă fragmentele de la un vas lucrat la roata cu turații medii, care se deosebește ca formă, structură morfologică a pastei și ornamentică de celelalte. Vasul este lucrat din pastă densă fără impurități vizibile. Ceramica este bine arsă și are culoare cenușie. Suprafața

exterioară este acoperită cu angobă. Decorul este reprezentat de linii abia sesizabile obținute prin lustruire. Fragmentele provin de la un vas cu corpul globular, de felul celor cunoscute și în alte așezări din această perioadă la Safiany, Bolgrad, Kirgan, Bogatoc, Epureni, Hansca etc. (Fig. 7,4).

Construcții auxiliare

Groapa 1. A fost descoperită în partea de sud a șantierului, în pătratul H7", la adâncimea de 22-25 cm. În plan avea forma circulară neregulată din cauza surpării în vechime a părții de sus a gropii. Dimensiunile gropii la nivelul descoperirii erau de 95 X 113 cm. Pereții se lărgeau spre partea de jos. În secțiune groapa avea formă de clopot. Adâncimea gropii era de 111 cm. Diametrul gropii la nivelul fundului era de 125 cm. Fundul gropii era puțin albiat.

În umplutură au fost descoperite fragmente ceramice din secolul al IX-lea - începutul secolului al XI-lea și oase de animale.

Groapa 2. A fost descoperită în partea centrală a șantierului, la adâncimea de 60 cm de la nivelul actual de călcare. În plan avea formă circulară cu dimensiunile de 130 X 135 cm. Pereții se lărgeau în partea de jos. În secțiune groapa avea formă de clopot. Adâncimea gropii era de 65 cm. Diametrul gropii la nivelul fundului era de 155 cm. Fundul gropii era plat.

În umplutură au fost descoperite fragmente ceramice din secolul al IX-lea - începutul secolului al XI-lea și oase de animale.

În procesul investigațiilor au fost descoperit un complex funerar, aparținând acestei epoci istorice.

Mormântul 1(inhumație) (Fig. 2,2). A fost descoperit în partea de sud a șantierului, la adâncimea de 35 cm de la nivelul actual de călcare. Defunctul era întins pe spate și orientat cu capul spre vest. Avea picioarele întinse, apropiate. Brațul drept era plasat pe oasele bazinului, iar cel stâng era întins în lungul corpului. Craniul era îndreptat cu partea facială spre stânga.

Din cauza descoperii la adâncime mică, nu a fost posibil de a identifica forma gropii. Lipsa de inventar nu permite de a ne pronunța cu exactitate asupra perioadei de timp când a fost efectuată înhumarea. Cu toate acestea, anumite elementele ale ritului funerar, ne face a înclina spre ideea că ar aparține perioadei primelor secole ale mileniului al doilea.

Șanțul 1 (Fig. 1,1). A fost descoperit în partea de sud a șantierului, la adâncimea de 40-45 cm de la nivelul actual de călcare. Este orientat pe axa S-E--N-V. Partea de sus este largă circa 1,8 - 2,15 cm. Adâncimea variază între 1,15 și 1,25 cm. Pereții sunt oblici, neregulați, pe anumite porțiuni formează trepte neregulate. Șanțul se îngustează în partea de jos. Fundul este albiat și are lățimea de 25-30 cm. În partea de S-E a fost depistat locul de unde începe șanțul. Aici el are un perete aproape vertical. Lungimea șanțului este de circa 300 m și ajunge până la "Râpa Chiței".

Umplutura șanțului este reprezentată de cernoziom în amestec cu fragmente ceramice, oase de animale, cărbuni arși și pietre. După consistența materialului din evului mediu timpuriu și observațiile stratigrafice, acesta pare să fi fost construit în

intervalul de timp din perioada existenței așezării - secolul al IX-lea - începutul secolului al XI-lea.

La distanța de 10,15 m de la punctul de unde începe șanțul, el este întretăiat de o tranșee, nominalizată de noi - șanțul 2.

Șanțul 2 (Fig. 1,2). A fost descoperit în partea de S-E a șantierului la adâncimea de 50-55 cm. Traversează situl de la est spre vest. Partea de sus este lată de circa 100 - 110 cm. Pereții sunt oblici, îngustându-se spre fund. Ultimul este plat și este lat de circa 50-65 cm.

În umplură au fost descoperite fragmente ceramice medievale datate în secolul al IX-lea - începutul secolului al XI-lea.

Șanțul 3 (Fig. 1,3). A fost descoperit în partea de sud a șantierului, la adâncimea de 45-50 cm. Este orientat pe axa E-V. Partea de sus a șanțului este lată de 75-80 cm. Pereții sunt oblici, uneori trecând în fundul albiat. Adâncimea șanțului este de 32-35 cm. În umplură au fost descoperite oase de animale și fragmente ceramice datate în secolul al IX-lea - începutul secolului al XI-lea. Partea de est a șanțului ajunge până la Râpa Stânei. În partea de vest el trece la distanța de 3,45 m de șanțul 2. Aici el formează o "intrare" lată de 3,45 cm. S-ar părea că în felul acesta șanțul izolează așezarea dinspre câmpie, spre care se poate pătrunde doar prin așa-zisa "intrare".

Prezența șanțurilor în cadrul așezării a ridicat mai multe semne de întrebare. Dintre ipotezele mai plauzibile, apărute în procesul cercetărilor, se impune aceea că ele ar fi fost utilizate în calitate de fortificații, edificate în forma unor îngrădituri din lemn. Incontestabil este faptul că șanțurile au existat în aceeași perioadă cu așezarea, adică în secolul al IX-lea - începutul secolului al XI-lea.

ÎNCHEIERE

Cercetările arheologice ale sitului de la Giurgiulești-“Râpa Chiței” au adus importante materiale, în baza cărora este posibilă lărgirea cunoștințelor privind cultura materială a populației care a locuit în regiunea de sud a spațiului de la nord de gurile Dunării în epoca medievală.

Dacă problema existenței în zona meridională a regiunii cuprinse între Carpați și Prut în secolele IX-XI d. H., dar și în perioada anterioară, a populației românești nu este pusă la îndoială de către cercetători, atunci cât privește sudul spațiului Pruto-Danubiano-Nistriean, au fost emise mai multe ipoteze contradictorii. Una din ele este cu mai multă insistență vehiculată în ultimii ani de către unii cercetători bulgari și ucraineni, care înclină a crede că între cultura Hansca-Răducăneni din secolele XI-XIII, care aparține populației românești și cultura Dridu, din secolele IX-XI, nu ar exista relații de continuitate culturală și, respectiv, etnică (Kozlov, 1994, p. 82-86). Pe de altă parte, se acreditează ideea despre perpetuarea unei populații bulgărești stabile la nord de gurile Dunării, care ar fi locuit aici încontinuu, încă din perioada apariției acestora în zonă (anul 678) și până la formarea statelor românești medievale (Pavlov, 1992, p. 57-69; Idem, 1998, p. 43-44). Totodată menționăm, că din punct de vedere etnic, grupul de monumente arheologice din zona lacurilor dunărene, au fost atribuite diferit de către

cercetători. Astfel, s-a încercat a se demonstra că ele aparțin Primului țarat bulgar (Fedorov, Negrușa, 1979, p. 48-52; Cebotarenco, 1973, p. 4-12) purtătorilor culturii saltovo-majatzk (Pletneva, 1981, p. 75-77), slavilor (ulicilor și tiverților) și tiurco-bulgarilor (Smilenko și Kozlovskij, 1987, p. 67-83) etc.

Cercetările arheologice din ultimii ani demonstrează că după invazia hunică de la sfârșitul secolului al IV-lea, în zona de sud a spațiului Pruto-Nistriean dispar așezările culturii Sântana de Mureș-Černjachov. Până în prezent urme ale unor așezări din secolele VI-VII, în regiunea lacurilor dunărene, nu au fost descoperite (Corman, 1998, harta 1). Cât privește datarea celor mai timpurii așezări medievale de aici, până în prezent s-a opinat că ele pot fi cuprinse, cel mai devreme, în intervalul de timp dintre secolele VIII - începutul secolului al XI-lea (Fedorov, Negrușa, 1979, p. 48-52; Kozlov, 1988, p. 28-54), secolele IX-X (Kravčenko, 1971) sau IX-XI (Smilenko și Kozlovskij, 1987, p. 72). Ipoteza despre existența în Onglos, la venirea bulgarilor (anul 678), a unei populații predominant romanice, rezultată din evoluția firească de la tirageții din antichitate (Hălcescu, 1989, p. 345), la nivelul cunoștințelor actuale, rămâne ne demonstrată de investigațiile arheologice (2).

Din punct de vedere al repartizării geografice, consultarea hărților permite de a observa, că aceste așezări au o zonă restrânsă de răspândire, fiind plasate în zona lacurilor dunărene, regiune delimitată la sud de fluviul Dunărea, iar la nord de Valul lui Traian de jos. Doar unele așezări izolate depășesc limita de nord ale acestui val (cf. hărțile la Smilenko și Kozlovskij, 1987, p. 69 și Kozlov, 1988, p. 29).

Analiza atentă a materialelor arheologice, coroborate cu datele furnizate de izvoarele scrise, permite de a constata că apariția acestor monumente poate fi legată de anumite evenimente istorice (militaro-politice), care s-au derulat la Dunărea de Jos în perioada evului mediu timpuriu. Se pare că la momentul sosirii hoardelor lui Asparuh în zona de sud a interfluviului Prut și Nistru, acest teritoriu era controlat din punct de vedere militaro-politic de către Imperiul bizantin. Despre aceasta ne mărturisesc unele informații ale izvoarelor bizantine. În cele ce urmează nu vom relua problema mult disputatei localizării a regiunii Onglos. Dintre ipotezele emise (vezi Diaconu, 1971, p. 191-203 și bibl.; Hălcescu, 1989, 339-351 și bibl.) mai plauzibilă pare a fi cea care plasează Onglosul la nord de gurile Dunării (Iorga, 1992, p. 314), având la vest Prutul și la est Nistrul sau chiar Niprul (Petrov, 1981, p. 104; Hălcescu, 1989, p. 341).

Astăzi este foarte greu de a înțelege cât de vast era teritoriul de la nord de gurile Dunării controlat de bizantini în secolele VI-VII. În orice caz, Theophanes afirmă clar că un neam străin "s-a așezat în Onglos, dincolo de Dunăre și, năvălind în ținuturile din apropierea Dunării, pustiește țara stăpânită acum de ei, *dar aflată atunci sub oblăduirea creștinilor*" (Theophanes, anul 6171 (678), 35). Afirmatia că regiunile de la nord de Dunăre aparțineau către anul 678 bizantinilor, este confirmată și de un alt autor bizantin, Zonaras, care menționează că teritoriile pe care le-au atacat bulgarii erau "ținuturi romeice (=bizantine - n. n.) de dincolo de Dunăre" (Zonaras, XIV, 21, 10). Așa cum în zona imediat apropiată Dunării în

secolele VI-VII nu existau așezări stabile, iar cele mai apropiate se aflau în partea centrală a spațiului Pruto-Nistrin (Corman, 1998, harta 1), putem presupune că anume acestea puteau fi teritoriile “aflăte sub oblăduirea creștinilor”, fiind controlate de către bizantini. Aceste informații sunt confirmate de o alta mențiune, mult anterioară lui Theophanes. Astfel, Procopius, sub anul 527, menționează că atunci “când Iustinian a primit domnia, anții, care sălășluiesc foarte aproape de sclavini, trecură râul Nistru și năvăliră cu oaste mare pe pământul romanilor” (Procopius, Războiul cu goții, III, 40, 5). Și de data aceasta, pământurile de la vest de Nistru, sunt considerate ca aparținând bizantinilor sau, fiind controlate de către ei.

Perioada scurtă de ședere a bulgarilor lui Asparuh la nord de Valul lui Traian de Jos, ca de altfel și la sud de acesta, nu este atestată din punct de vedere arheologic. Operația militară nereușită, organizată de împăratul Constantin al IV-lea (668-685) împotriva bulgarilor, a făcut ca ultimii, al căror mod de viață nomad permitea strămutări rapide, să treacă Dunărea și, urmărind trupele bizantine, care se retrăgeau în dezordine, să se oprească doar în împrejurimile Varnei, unde, conform spuselor lui Theophanes “au găsit locuri așezate în deplină siguranță și străjuite în spate de fluviul Dunărea, iar în față și în lături de strămtorile munților...” (Theophanes, anul 6171)(678), 10).

Menționăm totodată că, în izvoarele vremii, zona de la nord de gurile Dunării, persistă sub numele de “Bulgaria de dincolo de Istru” (Simeon Magister, 5). Această aserțiune cronicărească nu trebuie să ne facă să credem că aici exista o zonă efectivă de locuire bulgară. Cu atât mai mult, nu putem vorbi despre o extindere a supremației Primului țarat bulgar asupra teritoriilor cuprinse între Dunărea de Jos și Nistru. Au dreptate cercetătorii A. Smilenko și A. Kozlovskij când menționează, că nici materialele arheologice, nici informațiile izvoarelor scrise nu permit de a se vorbi despre zona lacurilor dunărene ca despre o parte componentă a statului bulgar (Smilenko, Kozlovskij, 1987, p. 81). Regiunea devenise de mult timp un coridor propice trecerii spre Balcani a nomazilor și, respectiv, improprie pentru locuirea unei populații sedentare. Cu siguranță hani bulgari ar fi vrut ca această regiune să le rămână în posesie, croindu-și în felul acesta un culuar spre întinsele stepe nord-pontice, și o punte de legătură cu consăngenii din Bulgaria de pe Volga.

Credem că prin aceasta se explică faptul că în anul 813 hanul Krum (803-814), pentru a-și întări dominația pe malul stâng al Dunării, strămută aici circa 12 mii de prizonieri (“în afară de femei”) din Adrianopolul cucerit și din împrejurimile acestuia (Leo Grammaticus, 30). Această populație a lăsat, în opinia noastră, așezările apărute atât de neașteptat în zona lacurilor dunărene, regiune vitregă de stepă, care a beneficiat de o populație stabilă doar în perioada evului mediu tardiv și în epoca modernă. Chiar dacă peste circa 25 de ani împăratul Teofil a reușit să repatrieze adrianopolitani, unele așezări de aici au putut să mai existe încă aproximativ un secol și jumătate, pentru a fi spulberate de ultimele valuri de nomazi. Remarcăm de asemenea că această populație, în scurtul interval de timp cât a locuit în zona lacurilor dunărene, a reușit să-și formeze structuri

interne bine încheigate. Prin aceasta se explică faptul că atunci, când au fost atacați de nomazii maghiari, chemați în ajutor de către bulgari, adrianopolitani au reușit în, două rânduri, să respingă atacurile călăreților de stepă (Leo Grammaticus, 5,10).

Este interesant pasajul adus de Zonaras. Acesta descriind derularea evenimentelor din anul 678, spune că “barbarii (=bulgarii - n. n.), văzând preparativele romeilor, s-au înspăimântat și, închizându-se într-un loc întărit, înconjurat de râuri și de mlaștini, stăteau liniștiți” Zonaras, III, 26, XIV, 21, 10). Theophanes vorbește de mai multe întărituri: “văzând mulțimile de călăreți și corăbii, bulgarii s-au îngrozit de atacul lor rapid și neașteptat și s-au retras în întăriturile lor” (Theophanes, anul 6171 (679), 35). După cum se pare, aceste “întărituri” puteau fi o cetate/câteva cetăți sau linia Valului de jos.

Până în prezent în regiune a fost cercetată arheologic doar așezarea întărită de la Calfa (Cebotarenco, 1973), care ar putea fi datată în secolul al IX-lea. Ea însă se află la o distanță considerabilă de gurile Dunării, practic fiind situată în partea centrală a spațiului Pruto-Nistrin. Pe de altă parte analiza izvoarelor medievale, datele toponimice și cercetările pereghetice, au permis de a depista cel puțin două cetăți situate în lungul Valului de jos. Este vorba, în primul rând de cetatea medievală Tint, reconstruită de Ștefan cel Mare pe la 1479, probabil odată cu cele ale Chilie și Cetății Albe, și făcută una cu pământul de turci în anul 1484 sau 1485 (Cantemir, 1975, p. 45). Cercetătorii care au investigat această cetate au emis ipoteza despre relația directă a acesteia cu Valul de jos, în imediata apropiere a cărui se află fortificația (Rusev, 1994, 24-28). Investigațiile de ultimă oră permit de a încadra perioada de construire a Valului de jos nu mai târziu de secolul al II-lea e. n. (Dzigivskij, Liseckij, 1991, p. 42-43).

Astăzi, când nu există cercetări arheologice ale cetății, este greu de presupus când a fost edificată cetatea Tint. Există dovezi că ea a fost construită odată cu Valul lui Traian, fiind parte componentă a acestuia. Cercetările de suprafață din zona cetății au permis depistarea unei colecții de materiale din perioada romană (Rusev, 1994, p. 28 și nota 16). Un interes deosebit în acest sens prezintă și drumul pietruit roman, recent cercetat, care duce de la vadul de peste Dunăre, din zona Isaccea-Cartal, spre Valul lui Traian de jos (Șchiukin, Bejlekci, 1994, p. 254-257). Reieșind din aceste considerente, putem presupune că cetatea Tint exista din perioada romană și ruinele ei au putut adăposti cetele bulgariilor lui Asparuh, atunci când acestea erau amenințate de către bizantini.

Dimitrie Cantemir amintește pentru Bugeac câteva cetăți “foarte vechi”, printre care una lângă Tatarbunar, pe care însă o localizează pe Nistru. Dacă nu este vorba de o confuzie a marelui cărturar, s-ar putea ca investigațiile ulterioare să ne aducă noi informații privind sistemul defensiv din regiunea lacurilor dunărene. Astăzi lipsa unor investigații arheologice ne privează de date concrete privind existența acestei cetăți cât și originea ei.

O altă fortificație (antică, medievală ?), rămasă necercetată arheologic, se presupune că ar fi existat în apropierea lacului Catlabug, lângă localitatea Șichirlichitai (azi Suvorovo, r-nul Ismail, reg. Odesa), în locul numit de localnici

“Kale”. Resturi ale acesteia se puteau observa la suprafața solului încă pe la anul 1913 (Ebergardt, 1916, p. 33, citat apud Rusev, 1994, p. 28).

Studierea chiar și superficială a hărții zonei ne arată că aceste cetăți sunt repartizate în lungul Valului de jos, constituind un sistem de apărare bine gândit din punct de vedere ingineresc, care putea fi utilizat efectiv atât în perioada antică, cât și în cea medievală.

Un alt aspect al problemei este cel al duratei existenței așezărilor în această zonă. Dacă derularea evenimentelor din zona lacurilor dunărene a avut loc așa cum presupunem noi, ipoteză bazată pe materialele investigațiilor arheologice și susținută de izvoarele scrise, atunci ar fi trebuit ca după mijlocul secolului al IX-lea, după retragerea adrianopolitanilor de la anul 838, în regiune să nu mai existe așezări. Vedem însă că acestea persistă până către începutul-mijlocul secolului al XI-lea. Totodată, reieșind din analiza comparativă a materialelor ceramice, observăm similitudini între această categorie de vestigii din zona lacurilor dunărene și ceramica din așezările care țin de complexul de monumente de tip Șendreni, situate în partea de sud a Moldovei de la vest de Prut. Ultimele sunt date de cercetători cu ajutorul monedelor și a unor obiecte de podoabă și vestimentare, cu o cronologie relativ îngustă, în secolul X - prima jumătate a secolului al XI-lea (Teodor, 1987, 164-166). Fenomenul ar putea avea două explicații. Primul rezidă în faptul că adrianopolitani ar fi venit cu complexul lor de ceramică, cu tradiții deja formate în zona veche de locuire, și în cazul acesta, ar trebui să găsim ceramică de acest tip în regiunea balcanică (la Adrianopol și în împrejurimi), sau, în al doilea rând, noii veniți au împrumutat tipul ceramic de la populația băștinașă, care locuia la vest de gurile Prutului. Cea de-a doua ipoteză pare mai verosimilă. Se pare că odată cu venirea adrianopolitanilor, zona a devenit mai sigură pentru locuire, atrăgând populație românească din partea centrală a spațiului Pruto-Nistrin, dar și din regiunile de la vest de Prut, unde se confecționa ceramica de tip Șendreni (Teodor, 1987, p. 164-166).

Credem prin aceasta se explică faptul că după repatrierea “macedonenilor”, așezările din zonă nu dispar eminent, ci continuă locuirea până către începutul, poate chiar mijlocul secolului al XI-lea. Populația românească, unii nomazi sedentarizați, după cum o confirmă unele descoperiri sporadice de căldări de lut (Smilenko, 1991, p. 176) și tipuri de locuințe, reprezentate de așa-zisele “iurte” (Smilenko, Kozlovskij, 1987, p. 102-103, 110-111 și fig. 4 și 11), și, probabil, unele grupuri de slavi, au rămas să locuiască în zona lacurilor dunărene până către începutul-mijlocul secolului al XI-lea, așa cum datează majoritatea cercetărilor aceste așezări, după care, din cauza intensificării atacurilor nomade, aceștea se retrag spre zonele mai apărate ale silvo-stepei din partea centrală a spațiului Carpato-Nistrin.

Note:

Cantemir, Dimitrie, 1975. Descrierea Moldovei, Chișinău.

Cebotarencu, Gh. F., 1973. Kalfa - gorodișče VIII-X vv. na Dnestre. Chișinău.

Cebotarenco, Gh. F., Subbotin, L.V., 1991. Issledovanija Trojanovyh valov v Dnestrovsko-Dunajskom meždureč'e. În: Drevnosti Jugo-Zapada SSSR (I - seredina II tys. n. e.), Chișinău.

Coman, Gh., 1969. Cercetări arheologice în sudul Moldovei cu privire la secolele V-XI. În: SCIV, XX, 2.

Idem, 1971. Evoluția culturii materiale din Moldova de sud în lumina cercetărilor arheologice cu privire la secolele V-XIII. În: Memoria Antiquitatis, III.

Comșa, M., Constantinescu, M., 1969. Depozitul de unelte și arme din epoca feudală timpurie descoperit la Dragosloveni, jud. Vrancea. În: SCIV, XX, 3.

Corman, I., 1998. Contribuții la istoria spațiului Pruto-Nistran în epoca evului mediu timpuriu (sec. V-VII d. Chr.), Chișinău.

Diaconu, P., 1971. Despre localizarea Onglos-ului. În: Peuce. Studii și comunicări de istorie. Tulcea.

Dzigovskij, A. N., Liseckij, F. N., 1991. Novye dannye po istorii i paleogeografičeskoj obstanovke sozdanija Nižnego Trajanova vala. În: Istorija i arheologija Nižnego Podunav'ja. t. 2, Reni. p. 42-43

Ebergardt, J., 1916. Pamjatniki stariny i arheologhičeskie nachodki Bassarabii. Chișinău.

Fedorov, Gh. B., Negrușa, V. M., 1979. Slavjane i balkano-dunajskaja arheologičeskaja kul'tura. În: Kompleksnye problemy istorii i kul'tury narodov Central'noj i Jgo-Vostočnoj Evropy: itogi i perspektivy issledovanij. Moskva.

Florescu, Gr., Florescu, R., Diaconu, P., 1958. Capidava. Monografie arheologică. București,

Giurescu, C. C., 1967. Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea. București.

Hălcescu, C., 1989. Din nou despre Onglos. În: SCIVA, 40, 4.

Iorga, N., 1992. Istoria românilor în zece volume. vol. II. Oamenii pământului (până la anul 1000). ed. a II-a. coord. Gh. Buzatu și Victor Spinei. București.

Kozlov, V. I., 1988. Gončarnaja keramika poselenij balkano-dunajskoj kul'tury VIII-X vv. v primorskoj časti Dnestrovsko-Dunajskogo meždureč'ja. În: Srednevekovye pamjatniki Dnestrovsko-Prutskogo meždureč'ja. Chișinău.

Kozlov, B. I., 1994. Drevnie rumyny i moldavane v kontekste vzaimodejstvij rannesrednevekovykh kul'tur Karpato-Dunajskogo regiona. În: Vzaimodejstvie drevnich kul'tur i civilizacij i ritmy kul'turogeneza. Sankt-Peterburg.

Kravčenko, A. A., 1971. Poselenie IX-X vv. n. e. u sela Saf'jany. În: Materialy po arheologii Severnogo Pričernomor'ja. Odessa.

Pavlov, Pl., 1992. Belejki po vâprosua za bâlgarskoto etničesko i političesko prisâstvie v meždurečieto na Dunav i Dnestâr prez XII-XIV v. În: Bâlgarite v Severnoto Pricernomorie. T. I. B. Târnovo.

Pavlov, Pl., 1998. Bâlgarija, Vizantija i kumanite (1186 - naçaloto na XIV vek). Njakoi

belejki s ogleđ na predistorijata na bâlgaro-moldavskite vrâzki. În: Relațiile moldo-bulgare în epoca medie și modernă. Chișinău.

Petrov, P., 1981. Obrazuvane i ukrepvane na Bâlgarskata dârjava do sredata na IX v. În: Istorija na Bâlgarija. t. II, Pârva Bâlgarska dârjava, Sofija.

Pletneva, S. A., 1981. Balkano-dunajskaja kul'tura. În: Archeologija SSSR. Stepi Evrazii v epochu srednevekov'ja. Moskva.

Rusev, N., 1994. Dva passaja iz "Opisanija Moldavii" Dimitrija Kantemira: Perspektivy arheologičeskoj interpretacii (Predvaritel'nye soobraženija). În: Revista de istorie, nr. 2. Chișinău.

Ščiukin, M. B., Beilekči, V. V., 1994. Rimskaja doroga u s. Novosel'skoe. În: Drevnejšie obščnosti zemledel'cev i skotovodov Severnogo Pričernomor'ja V tys. do n. e. - V v. n. e. Tiraspol.

Smilenko, A. T., Kozlovskij, A. A., 1987. Poselenija Šabo i Bogatoe Odesskoj oblasti. În: Dnestro-Dunajskoe mezhdureč'e v I - načale II tys. n. e. Kiev.

Smilenko, A. T., 1991. Spornye voprosy v izučenii drevnostej VIII-X vv Severo-Zapadnogo Pričernomor'ja. În: Drevnosti Jugo-Zapada SSSR (I - seredina II tys. n. e.). Chișinău.

Teodor, D. Gh., 1968. Contribuții la cunoașterea culturii Dridu pe teritoriul Moldovei. În: SCIV, XIX, 2.

Teodor, D. Gh., 1987. Așezarea feudală timpurie de la Epurenii-Vaslui. În: ArhMold, XI, Iași.

Procopius din Caezarea, 1963. Războiul cu goții. București.

Theophanes Confessor, Cronografia. În: FHDR, II, București, 1970.

Ioannes Zonaras, Cronica. În: FHDR, III, București, 1975.

Simeon Magister, Cronografie. În: FHDR, II, București, 1970.

Leo Grammaticus, Cronografia, În: FHDR, II, București, 1970.

1. Situl a fost descoperit în anul 1982 de către cercetătorul științific Vasile Haheu.

2. Unica așezare atribuită secolelor VI-VII a fost descoperită în valea r. Carasulac, în imediata apropiere a Valului de jos (s. Červonoarmeiskoe, r-nul Bolgrad, reg. Odesa) (Cebotarenco, Subbotin, 1991, p. 124- 145). Analiza complexului ceramic descoperit aici, pare totuși să încline spre o datare mai târzie decât cea propusă de autorii săpăturilor. În opinia noastră așezarea cercetată poate fi încadrată în perioada de timp nu mai timpurie decât secolele VIII-IX.

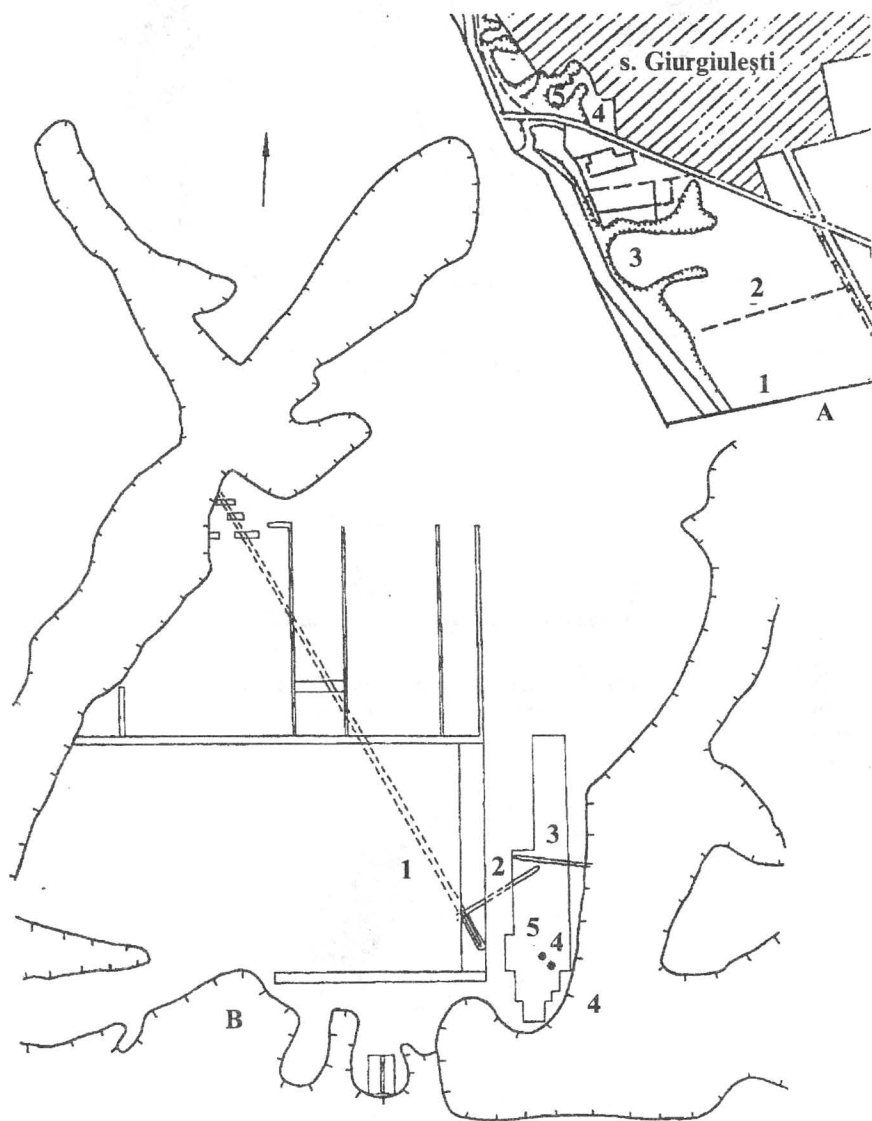

Figura 1. A. Planul general al monumentelor arheologice din preajma s. Giurgiulești (1. Obiectivul "La Brazdă"; Obiectivul "Centrul Terminalului"; 3. Obiectivul "Râpa Chiței"; 4-5. Obiectivul "Stâna lui Ion"); B. Planul general al așezării "Râpa Chiței" (1-3. Șanțuri medievale; 4. Locuința nr. 1; 5. Locuința nr. 2).

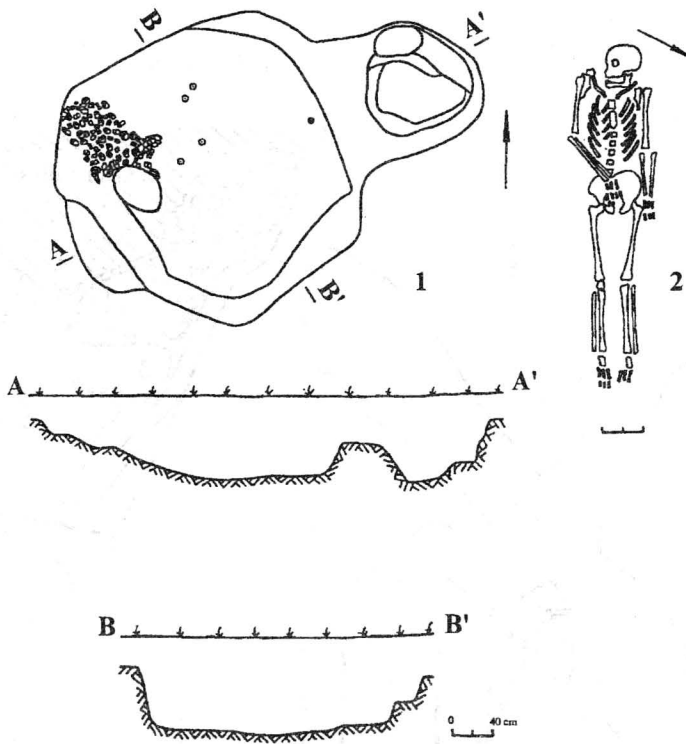

Figura 2. Așezarea Giurgiulești-"Râpa Chiței".
1 - locuința nr. 1; 2 - mormântul nr. 1.

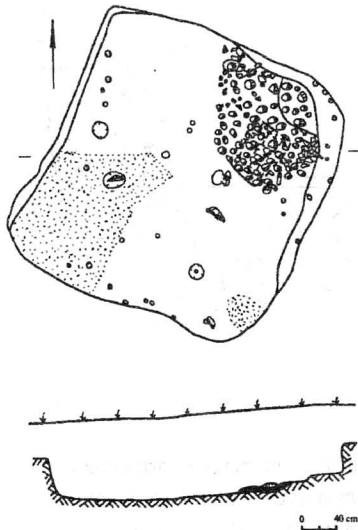

Figura 3. Așezarea Giurgiulești-"Râpa Chiței".
1 - locuința nr. 2.

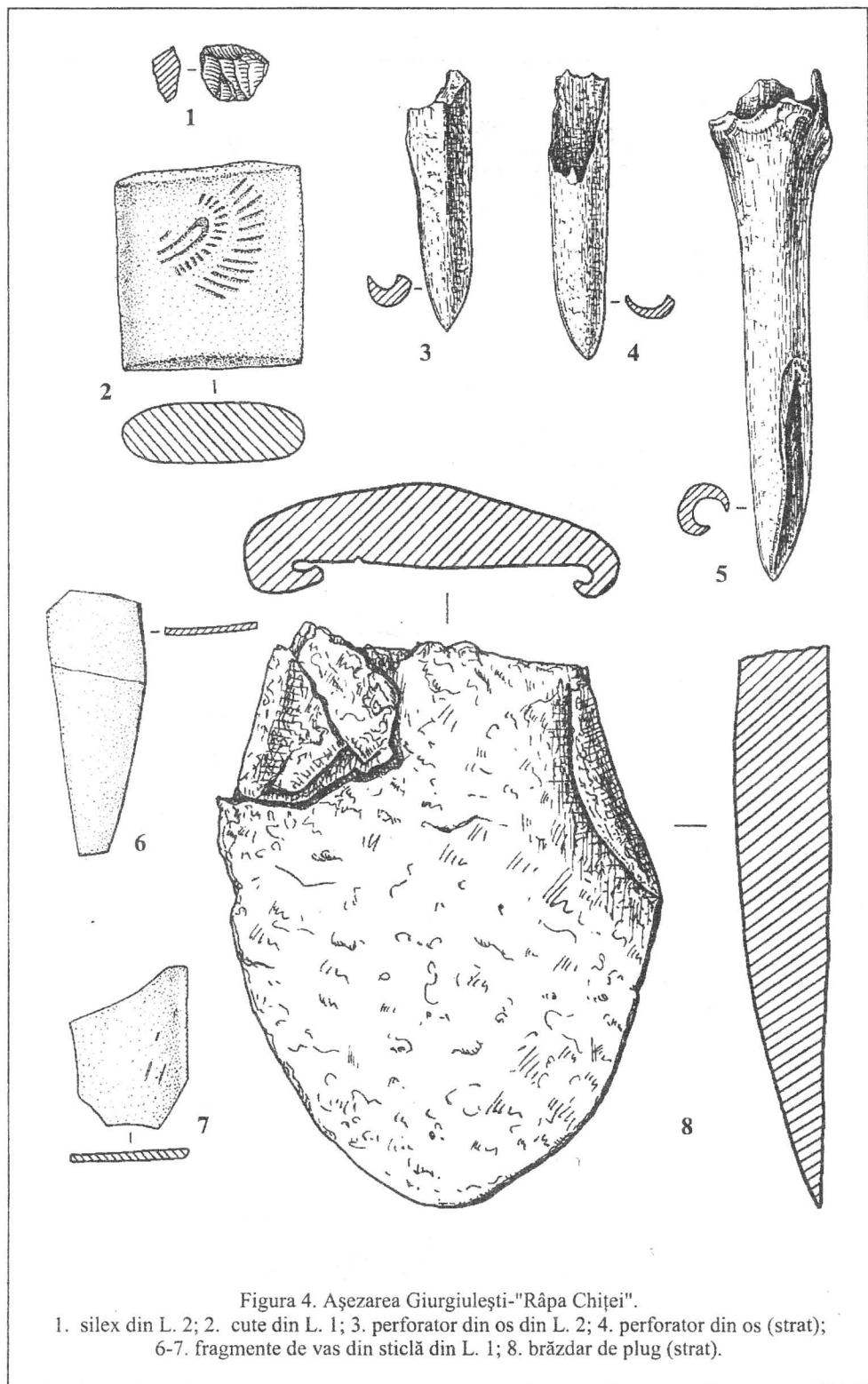

Figura 4. Așezarea Giurgiulești-"Râpa Chiței".

1. silix din L. 2; 2. cute din L. 1; 3. perforator din os din L. 2; 4. perforator din os (strat);
6-7. fragmente de vas din sticlă din L. 1; 8. brăzdar de plug (strat).

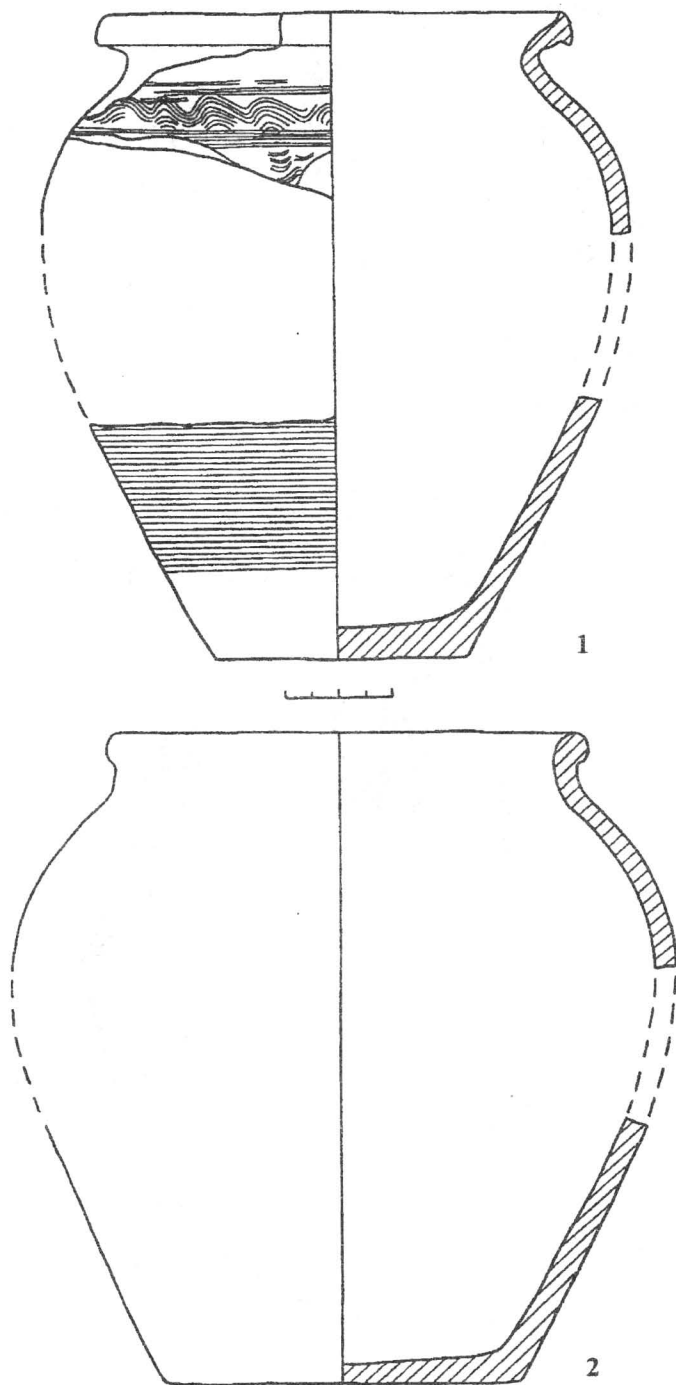

Figura 5. Așezarea Giurgiu-lești-"Râpa Chiței".
1-2. vase ceramice din L. 2.

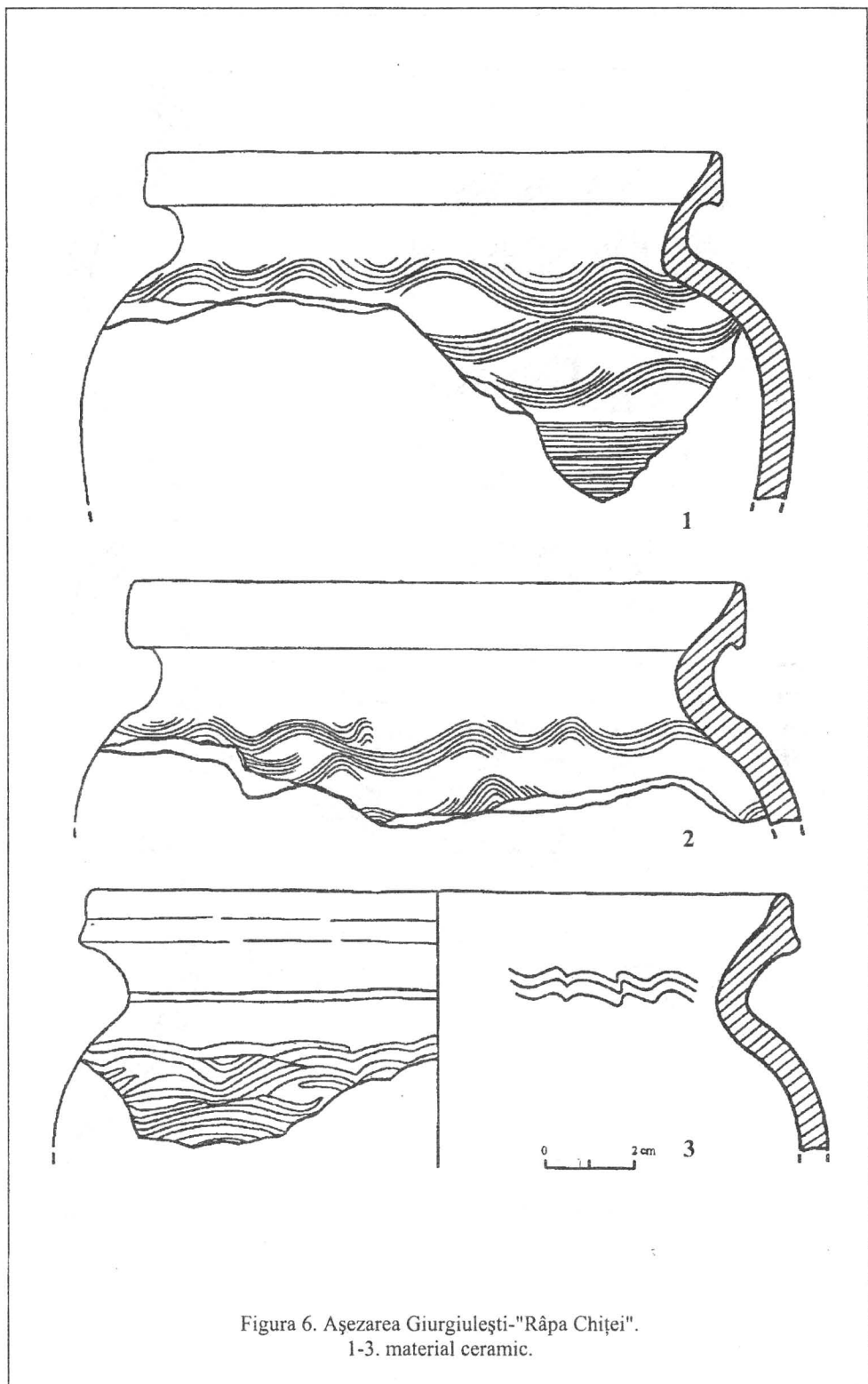

Figura 6. Așezarea Giurgiu-lești-"Râpa Chiței".
1-3. material ceramic.

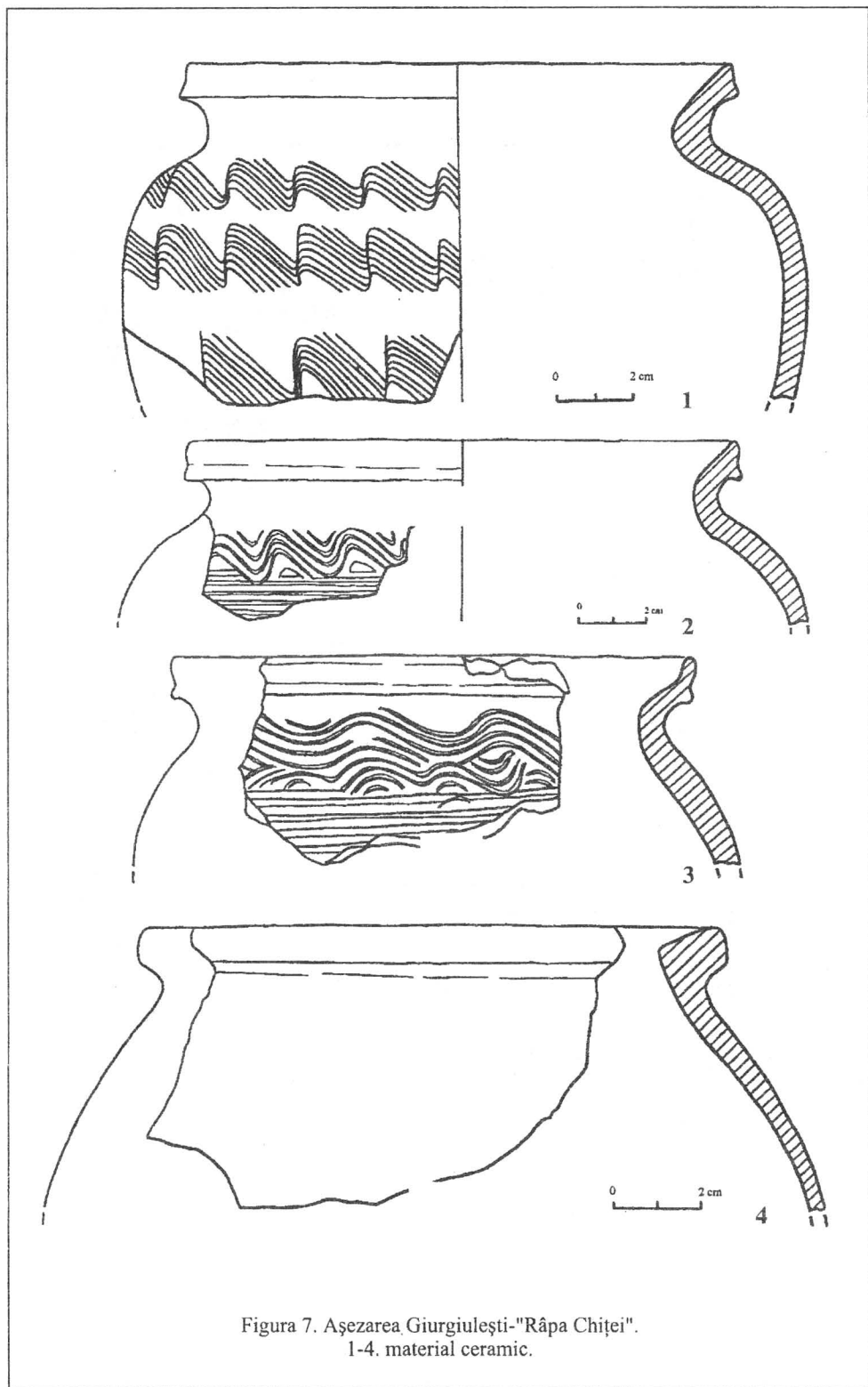

Figura 7. Așezarea Giurgiu-lești-"Râpa Chiței".
1-4. material ceramic.